

Науково-педагогічний супровід обдарованої особистості у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 149-169.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ЖИТОМИРСЬКОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ

О.Є. Антонова

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

Перші кроки у розробці проблеми виявлення та навчання обдарованих дітей були зроблені у країнах Європи та США ще на початку ХХ століття. Варто лише згадати наукові розвідки Ф. Гальтона та С. Берта (Англія), широкомасштабні дослідження Л. Термана (США), розробку психометричних методик А. Біне та Т. Симоном (Франція), створення оригінальних систем навчання Р.Штайнером та А. Зіккінгером (Німеччина) тощо. Однак інтенсивно цей процес почав розвиватися лише після II світової війни, особливо у 1960-х рр. унаслідок технологічних змагань з колишнім Радянським Союзом за перевагу у космосі, коли суттєво зріс інтерес до фізичних і технологічних наук, а також і до студентів, які мали особливі обдарування у цих сферах. Так, у США це явище відоме як "ера супутника"¹.

У 1958 році конгрес США оголосив так званий "Освітній Акт Національної Оборони", завданням якого було надання допомоги вчителям у створенні програм виховання обдарованих дітей². Тоді популярним став жарт: "Або ми маємо негайно зайнятися фізикою і математикою, або нам усім доведеться вивчати російську мову". Американці створили програму розвитку інтелектуального потенціалу країни – програму "Меріт", суть якої полягала у відборі найперспективніших старшокласників, орієнтуючись на відгуки вчителів про зацікавленість дітей у науках, нестандартність їх мислення. Щороку відбирали близько 600 тисяч учнів, серед яких за допомогою спеціальних тестів виділяли вже близько 35 тисяч осіб з найкращими показниками і забезпечували їх субсидіями, стипендіями, приймали без екзаменів у найкращі коледжі, створювали для них найсприятливіші умови (їм оплачували наукові експерименти, по закінченні освіти запрошували на роботу до провідних фірм країни). Витрати на створення інтелектуального потенціалу взяла на себе країна. Якими були наслідки реалізації цієї програми

¹Головінський І. Педагогічна психологія. – К.: Вид-во „Аконіт”, 2003. – 287 с., с. 180.

²Головінський І. Педагогічна психологія. – К.: Вид-во „Аконіт”, 2003. – 287 с., с. 180-189.

добре відомо з успіхів американців у галузі науки і техніки, зокрема в освоєнні космосу³.

Отже, з середини 50-х років ХХ століття в Європі та США розпочалися інтенсивні дослідження проблеми таланту. Так, у Великобританії 1950 року було засновано Національну Асоціацію обдарованих дітей, створено Центр досліджень обдарованих дітей та молоді. Подібна асоціація була створена і у Франції 1971 року, у Канаді – 1975 року⁴. У США 1972 року Державний Комітет з освіти запропонував ученим розробити Програму з розвитку обдарованості і дати їй визначення, а з 1975 року тут також існує Міжнародна асоціація щодо обдарованих дітей. У Німеччині впроваджено особливу службу консультацій з соціального навчання найздібніших учнів; у Франції з середини 80-х років у деяких навчальних закладах з'явилися класи для обдарованих учнів. У квітні 1989 року у Москві при Інституті психології АПН Росії відкрито Центр творчої обдарованості, на базі якого стали з'являтися школи для обдарованих дітей^{5 6 7}. У Лондоні 1975 року відбулася Перша міжнародна конференція, присвячена освіті обдарованих дітей. Естафету було підхоплено Сан-Франциско (США) у 1977 р.⁸.

На початку 80-х рр. у США та європейських державах було започатковано розвиток нової прикладної галузі психології – психології талановитих і обдарованих, до завдань якої належать вивчення психологічних особливостей прояву обдарованості, причин затримки у розвитку таланту в дитячі роки, а також розробка методів організації психологічної допомоги обдарованим дітям.

Тоді ж було здійснено й міжнародний проект, до якого приєдналися дослідники із семи країн світу з метою вивчення особливостей психологічних якостей надобдарованих дітей, зокрема їх здатностей прогнозувати можливі ситуації, проблеми, внутрішньо програвати ситуації ризику і небезпеки, а також знаходити можливі виходи із таких ситуацій. У межах цього проекту розроблялися спеціальні комплексні навчальні програми для спеціальних шкіл, у яких учні можуть просуватися у навчанні більш вільно, ніж за звичайною програмою.

28 травня 1988 року у м. Турі (Франція) на базі ряду національних асоціацій європейських країн створено міжнародну асоціацію *Євроталант*⁹ – комітет європейських країн з освіти інтелектуально розвинених, обдарованих і талановитих дітей та молоді. Вона будується за асоціативним принципом, охоплює національні організації, дослідницькі групи, а також окремих осіб: дослідників, педагогів, підприємців, державних службовців та ін. Має статус

³Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. – К., 1997. – 304 с., с. 67.

⁴Головінський І. Педагогічна психологія. – К.: Вид-во „Аконіт”, 2003. – 287 с., с. 190.

⁵Кульчицька О.І. Соціально-психологічні фактори формування таланта // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук. – метод. журнал. – 2004. – Випуск 3. – С. 112-118.

⁶Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одарённости // Обдарована дитина. – 2002. – № 4. – С. 19-25.

⁷Мудрість учіння. Кроки до успіху: навч. метод посібник. – К.: Магістр – S, 1999. – 104 с.

⁸Головінський І. Педагогічна психологія. – К.: Вид-во „Аконіт”, 2003. – 287 с., с. 190.

⁹Брюно Ж., Малви Р., Назарет Л., Патес Р., Террасье Ж.-Ш., Ушаков Д.В. Одарённые дети: психолого-педагогические исследования и практика // Психологический журнал. – М., 1995. – Т. 16. – № 4.

недержавної консультативної організації при Раді Європи. До Євроталанту входить більше 30 асоціацій і представників 22 європейських країн (з 1994 року до нього входить і Російська Федерація). А 7-го жовтня 1994 року Радою Європи прийнято рекомендацію 1248 щодо освіти обдарованих дітей, де зазначається, що „обдарованим дітям мають бути надані всі умови для навчання, в яких вони могли б повністю реалізувати свої можливості відповідно до своїх інтересів та інтересів суспільства. Жодна країна не може дозволити собі як марнування талантів – це було б марнуванням людських ресурсів, – так і не може своєчасно не виявляти інтелектуальний або інший потенціал”¹⁰.

У Російській Федерації інтенсивні розробки з проблем розвитку здібностей та обдарувань дитини здійснюються з середини 80-х років ХХ століття. Так, у 1989 році рішенням Колегії Держкомітету СРСР з народної освіти „Про першочергові заходи щодо виявлення і виховання особливо обдарованих учнів” на підставі доповідей А. Асмолова й О. Матюшкіна на базі Психологічного інституту РАО було утворено Лабораторію психології обдарованості. Співробітники цієї лабораторії і сьогодні працюють у межах концепції „Творча обдарованість” (О.М. Матюшкін)¹¹, що пов’язує обдарованість з високим рівнем творчого потенціалу, який проявляється у високій дослідницькій активності, можливостях легкого і творчого навчання, здатності до досягнення високих творчих результатів у науці, мистецтві, техніці, соціальному житті. Десять років тому групою провідних фахівців у галузі психології та педагогіки обдарованості РФ під керівництвом В.І. Панова (Ю.Д. Бабаєва, В.П. Лебедева, Н.С. Лейтес, О.М. Матюшкін, В.А. Орлов, В.С. Юркевич, Є.Л.Яковлева) створено психолого-дидактичну систему „Обдаровані діти: виявлення – навчання – розвиток”¹². У межах роботи над цією проблемою дослідниками створено практично орієнтовану систему загальних психолого-педагогічних уявлень про творчу природу обдарованості, яка знайшла своє відображення у конкретних методиках і практичних рекомендаціях, що забезпечують педагогів і психологів необхідними знаннями з теорії та практики роботи з дітьми, які відрізняються ознаками явної чи прихованої обдарованості, в умовах загальної, професійної (вищої та підвищення кваліфікації), недержавної та додаткової освіти.

Для України розбудова системи розвитку обдарованої особистості є необхідною умовою досягнення успіху на шляху розбудови незалежної держави. Зараз і сама доля України певною мірою залежить від того, як ефективно будуть використані інтелектуальні, творчі можливості її народу, кожного громадянина. Ось чому великого значення набуває науково-педагогічне розв’язання проблеми виявлення та розвитку творчих здібностей

¹⁰Брюно Ж., Малви Р., Назарет Л., Патес Р., Террасье Ж.-Ш., Ушаков Д.В. Одарённые дети: психолого-педагогические исследования и практика // Психологический журнал. – М., 1995. – Т. 16. – № 4.

¹¹Матюшкин А.М. Концепция творческой одарённости // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29-33.

¹²Обдаровані діти: виявлення – навчання – розвиток: психолого-дидактична система // Завуч. – 2003. – № 17-18 (специвипуск). – С. 27-28.

підростаючого покоління, дослідження теоретичних основ ефективної державної системи підтримки талановитої молоді.

На початку 90-х років в Україні визначилася **наукова школа**, яка займається проблемами творчості, обдарованості (В.О. Моляко, О.І. Кульчицька). Ще у 1991 році ними розроблено програму „**Творча обдарованість**”, до конкретних позицій якої належать: теоретичні дослідження психолого-педагогічних проблем здібностей, обдарованості, таланту; розробка нових та оновлених концепцій загальної обдарованості, творчої обдарованості, спеціальної та професійної обдарованості, до якої відносять наукову, технічну, педагогічну, художню, релігійну та ін.; багатопланова, багатоаспектна психолого-педагогічна практична робота у загальноосвітніх школах, дошкільних закладах, ліцеях, гімназіях, а також у вищих закладах освіти¹³.

З ініціативи керівників цієї наукової школи з 1997 в Україні почав виходити науково-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, психологів, батьків та дітей "Обдарована дитина", який пропонує ексклюзивні матеріали з розвитку дитячих здібностей та талантів (тести, методики, тренінги розробки уроків та досвід кращих дошкільних та шкільних навчальних закладів).

Проте, як зазначає В.О. Моляко, знадобилося 10 років для того, щоб з'явився Указ Президента України про роботу з обдарованою молоддю, підписаний у 2001 році; було розроблено загальнореспубліканську програму та програму робіт по лінії НАПН України, в яку включено майже всі науково-дослідні інститути НАПН. Цими програмами було передбачено цілеспрямовану і систематичну роботу щодо пошуку, навчання та виховання обдарованих дітей та молоді.

Не очікуючи ініціативи "зверху" на початку нового тисячоліття активізувалася українська молодь. 19 жовтня 2005 року, після значної роботи в регіонах України, відбулися Установчі збори Всеукраїнської молодіжної громадської організації "**Союз обдарованої молоді**". Тоді ж було затверджено її Статут, склад Правління та Контрольно-ревізійної комісії. Створено осередки у 21 регіоні України. 16 листопада 2005 року Міністерство юстиції України прийняло рішення про реєстрацію цієї Всеукраїнської молодіжної громадської організації. Основною статутною метою діяльності Союзу було визначено захист інтересів обдарованої молоді та сприяння ефективній реалізації можливостей молодих людей в сучасних умовах шляхом здійснення культурної, екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, наукової і просвітницької діяльності.

Сьогодні "Союз обдарованої молоді" — одна із провідних організацій, що представляє інтереси обдарованої молоді — науковців, митців, спортсменів та громадських діячів України. Вона нараховує понад 4200 членів в усіх регіонах України. У червні 2007 року Виконавчий Комітет Всесвітньої Ради для Обдарованих і Талановитих Дітей (англ. World Council for Gifted and

¹³Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одарённости // Обдарована дитина. – 2002. – № 4. – С. 19-25.

Talented Children), високо оцінивши ініціативи і діяльність Союзу обдарованої молоді, прийняв організацію до Всесвітньої Ради¹⁴.

"Союз обдарованої молоді" бере активну участь й у науковій розробці проблеми обдарованості. Так, на офіційне запрошення Міністерства освіти і науки України експерти СОМу взяли участь у розробці проекту Державної програми роботи із обдарованою молоддю на 2006-2010 роки. До Дня молоді у 2008 році активістами організації проведено всеукраїнський круглий стіл "Обдарована молодь України", на якому презентовано книгу "Обдарована молодь України", що стала результатом реалізації тривалого проекту, в якому взяли участь як науковці, так і представники громадських об'єднань, які займаються проблемами підтримки обдарованих дітей та молоді. Інший проект СОМу "Жива книга. Обдарована молодь України" (my.som.org.ua) став справжньою соціальною мережею для обдарованої молоді¹⁵.

На сьогоднішній день в Україні прийнято цілий ряд законів і програм (зокрема Закон України "Про освіту", Національна програма "Діти України", Програма розвитку обдарованих дітей і молоді, Указ Президента України про підтримку обдарованих дітей, Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки та інші), які спрямовані на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді. Її метою є формування цілісної, саморегульованої системи щодо виявлення і підтримки обдарованої молоді; розвитку та реалізації її здібностей; стимулювання творчої роботи учнів, студентів, вчителів та викладачів вищих навчальних закладів; активізації навчально-пізнавальної діяльності молоді; формування резерву для вступу у вищі заклади освіти, магістратуру та аспірантуру; підготовки наукових, педагогічних та науково-технічних кадрів.

Так, зокрема, у *Державній цільовій програмі роботи з обдарованою молоддю на 2006-2007 роки* зазначається, що в Україні склалася критична ситуація з поповненням національної науки молодими кадрами. „Старіння” української науки вже сьогодні негативно позначається на інноваційно-технологічному розвитку держави. Інтелектуальний творчий потенціал обдарованих учнів і студентів використовується неефективно, оскільки не створено сприятливих умов для реалізації їх здібностей. Інтеграція ж України в загальноєвропейський простір потребує розроблення нових напрямів роботи з обдарованими учнями і студентами. Однак завдання з упровадження в практику ефективних засобів і технологій виявлення, навчання, виховання і самовдосконалення обдарованої молоді, створення умов для її гармонійного розвитку не виконані в повному обсязі через *недостатність теоретичної обґрунтованості проблеми обдарованості* (зокрема в питаннях підготовки

¹⁴ Союз обдарованої молоді // Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії : : Електронний ресурс : Назва з екрану : [режим доступу] : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7_%D0%BE%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96

¹⁵ Наша історія // Всеукраїнська молодіжна громадська організація "Союз обдарованої молоді" : Електронний ресурс : Назва з екрану : [режим доступу] : <http://som.org.ua/k17911.html>

спеціалістів до роботи з обдарованою молоддю), відсутність належного методичного і наукового забезпечення навчально-виховного процесу¹⁶.

Зважаючи на важливість дослідження проблеми обдарованості людини, необхідність поліпшення науково-методичного та організаційно-спонукального забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості, в реальному соціально-економічному та освітньому просторі України розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року № 635-р створено *Інститут обдарованої дитини*. До завдань Інституту належить:

- Дослідження феномену обдарованості та розробка програм і технологій розвитку обдарованої особистості на різних вікових етапах в системі безперервної (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої) освіти.

- Розроблення методичного забезпечення для діагностики та розвитку обдарованості, створення сприятливих умов і реалізація проектів й програм фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку обдарованих дітей, їх правового та соціального захисту.

- Впровадження наукових розробок, спрямованих на вирішення актуальних проблем освіти та виховання обдарованих дітей і молоді.

- Формування суспільно-громадської думки щодо усвідомлення державного значення роботи з обдарованою молоддю.

- Інтеграція у міжнародний освітній та інформаційний простір з питань роботи з обдарованою молоддю.

Сьогодні Інститут обдарованої дитини координує роботу науковців та педагогів України щодо виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості, здійснює міжнародну співпрацю з відповідними структурами інших держав, допомагає вчителям-практикам науково-методичним забезпеченням відповідної роботи¹⁷.

В останні роки проблема обдарованості все частіше стає предметом спеціальних *дисертаційних досліджень* як у галузі психології, так і у сфері педагогічних наук. Так, українських психологів цікавлять проблеми виявлення особистісних характеристик юнацтва з різними формами обдарованості (О. Бобир), ідентифікації різних видів обдарованості, зокрема технічної (О. Зазимко), розвитку мотивації творчої активності технічно обдарованих підлітків (О. Музика), можливостей діагностики індивідуальних відмінностей учнів загальноосвітньої школи при комплектуванні профільних класів (В. Доротюк), умови розвитку самосвідомості обдарованих дітей у спільній діяльності (Н. Куліш), психологічна організація взаємин учителів із обдарованими учнями (І.Й. Любовецька), психологічні особливості емоційної

¹⁶Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки // Освіта України. – 2006. – № 48 (741). – 30 червня. – С. 1-3.

¹⁷Інститут обдарованої дитини НАПН України : Офіційний сайт : Електронний ресурс : [режим доступу] : <http://iod.gov.ua/news.php>.

сфери інтелектуально обдарованої особистості (І.В. Ушакова), генезис розуміння батьками проявів дитячої обдарованості (Н.А. Карпенко) та інші. Педагогічний аспект проблеми обдарованості віддзеркалюється в

історико-педагогічних (Л. Прокопів "Навчально-виховна робота з обдарованою молоддю у вищих педагогічних закладах України (друга половина ХХ ст.)", А.Д. Балацінова "Педагогічна підтримка обдарованих учнів загальноосвітніх шкіл України другої половини ХХ століття"), Н.Б. Лазарович "Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5-6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець ХХ – початок ХХІ століття);

порівняльних (П.О. Тадеєв "Теорія і практика організації навчання обдарованих школярів у США (20-ті роки ХХ – початок ХХІ століття)"; Н. Теличко "Організація навчання обдарованих молодших школярів у США", І.Є. Бабенко "Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей у школах США", О.П. Бевз "Педагогічна підтримка особистісного саморозвитку обдарованих підлітків у школах США", Ю.О. Пивовар "Організація навчання обдарованої молоді у Німеччині другої половини ХХ століття");

соціально-педагогічних (Н. Завгородня "Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу", А.В. Лякішева "соціально-педагогічні умови розвитку обдарованих дітей у центрах науково-технічної творчості"; І.Г. Карпова "Соціально-педагогічні умови розвитку творчої обдарованості студентської молоді у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу");

загально педагогічних (М. Федоров "Педагогічні умови підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми", Я. Рудик "Організаційні форми надання вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг обдарованим студентам");

методичних (Е. Лодзінська "Особливості роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4-8 класів (на матеріалі польської школи)", В. Коваленко "Формування образного мислення в обдарованих учнів основної та старшої школи засобами художньої літератури", Л. Руденко "Формування творчих здібностей учнів 5-9 класів у позаурочній роботі засобами музичного мистецтва") дослідженнях;

а також у роботах, присвячених **професійній освіті**, зокрема проблеми підготовки майбутнього вчителя початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів" (Ю.М. Клименюк), визначення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів біології (К.А. Ліневич) та початкової школи (Т.С. Зорочкіна) до роботи з обдарованими учнями, підготовки педагогічних кадрів в обласних інститутах післядипломної освіти до роботи з обдарованими школярами (В.В. Демченко), формування готовності вчителів предметів фізико-математичного циклу до роботи з обдарованими учнями в системі методичної діяльності відділів освіти (А.В. Яковина) та інші.

Однак, зауважимо, що хоча спектр наук, які вивчають проблему обдарованості, досить широкий (загальна педагогіка та історія педагогіки, теорія і методика професійної освіти, соціальна педагогіка, педагогічна та

вікова психологія, теорія і методика навчання окремих предметів тощо), у кількісному відношенні ці дослідження представлені лише одиничними працями, спрямованими на вивчення окремих аспектів проблеми.

Зазначимо, що спектр праць з проблеми обдарованості представлений як кандидатськими, так і докторськими дослідженнями, при цьому одна з перших докторських дисертацій з проблеми обдарованості в Україні була підготовлена саме у межах Житомирської педагогічної школи (О.Є. Антонова "Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах").

Передумови для реалізації означеної проблеми у Житомирському державному університеті створювалися впродовж останніх 15-ти років. Зокрема, на *кафедрі практичної психології* активно працює група молодих учених на чолі з доктором психологічних наук В.О. Моляко та професором О.Л. Музиною, які вивчають природу обдарованості, передумови її розвитку, творчість як засіб особистісного росту і гармонізації людських стосунків. *Кафедрами педагогіки, соціальної педагогіки, дошкільного виховання та інноваційних технологій, методики викладання іноземних мов, математики та іншими з початку 90-х років* триває плідна робота щодо розробки та впровадження у навчально-виховний процес університету новітніх педагогічних технологій навчання студентів, якими передбачається індивідуалізація навчання майбутніх учителів, розвиток їх творчого потенціалу, максимального врахування природних задатків та здібностей тощо. Аспіранти й докторанти *кафедри педагогіки* активно працюють над дисертаційними дослідженнями, безпосередньо пов'язаними з проблемою обдарованості, питаннями навчання обдарованих студентів та цілеспрямованої підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми.

Впродовж 1999-2011 років на базі університету проводилися заключні етапи Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки, математики, іноземної мови, що дало можливість розробити конструктивні підходи до їх організації. Результативність даної роботи підтверджують перемоги студентів університету в олімпіадах протягом останніх років.

Враховуючи актуальність визначеної проблеми та об'єктивну потребу в обдарованих, творчо працюючих учителях у Житомирському державному університеті імені Івана Франка розроблено *Положення про роботу з обдарованою студентською молоддю*, а з 2003 року діє ***Науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю***, який виступає організаційною структурою, що покликана координувати діяльність всіх учасників навчально-виховного процесу щодо навчання і виховання обдарованих студентів. Директор центру – проф. О.Є. Антонова.

Мета діяльності: формування в університеті цілісної, саморегульованої системи стосовно виявлення і підтримки обдарованої студентської молоді, розвитку та реалізації здібностей студентів, стимулювання творчої роботи студентів та викладачів, підвищення якості підготовки спеціалістів, активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування резерву для вступу до магістратури та аспірантури, підготовки науково-педагогічних та наукових

кадрів для потреб університету, а також середніх загальноосвітніх, спеціальних та вищих навчальних закладів міста Житомира та Житомирської області.

Досягнення цієї мети передбачає, що обдаровані студенти мають приносити реальну користь вже у період навчання у ВНЗ, а її реалізація забезпечить додатково дух змагальності у процесі навчання, завдяки чому у більшій кількості студентів підвищиться інтерес до навчання та рівень успішності.

Досвід діяльності Науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю у ЖДУ засвідчує, що для успішного розвитку обдарованості кожного студента у вищому навчальному закладі має бути створено відповідні умови і враховано цілий ряд впливових чинників, серед яких можна визначити як внутрішні, так і зовнішні, а саме:

- *розвиток спадкових даних* – біофізіологічні, анатомо-фізіологічні особливості організму (задатки) – які є передумовою розвитку педагогічних здібностей;

- *створення розвивального середовища* – стимулюючого оточення, яке відповідає розвитку відповідних здібностей;

- *організація цілеспрямованого виховного впливу* на розвиток педагогічних здібностей та обдарувань за умови єдності у діяльності викладачів, студентів, керівництва педагогічного закладу освіти, органів студентського самоврядування, позанавчальних структур;

- *включення майбутніх учителів до педагогічної діяльності* з метою набуття ними певного досвіду її виконання, стимулювання їх активності, що сприятиме дієвому розвитку потенційних можливостей студентів;

- *розвиток емоційно-вольової сфери студентів*, що проявляється у наполегливості щодо виконання завдань, у прагненні до змагань, упевненості у своїх силах і здібностях, повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, терпимості до особливостей інших людей, схильності до самоаналізу, толерантному ставленні до критики, готовності поділитися речами й ідеями, незалежності у мисленні і поведінці, почутті гумору;

- *формування відповідної системи цінностей*, що відображається у розвитку реалістичної „Я”- концепції, внутрішньої мотивації, яка зумовлюється ціннісними змістами індивідуальної свідомості, автономністю, самодостатністю, незалежністю від ситуативних чинників, спрямованістю у майбутнє;

- *унікнення чиннику випадковості* шляхом свідомої підготовки викладача до відповідної роботи (створювати майбутньому вчителю ситуації, в яких він міг би реалізуватися „у потрібному місці у потрібний час”, стати для нього тим самим „Своїм Учителем” тощо).

Запропонована концепція ґрунтується на системному підході до вивчення педагогічних явищ та процесів, що дозволяє забезпечити ефективність навчально-пізнавальної, наукової і практичної роботи студентів, спрямованої на реалізацію особистісного і діяльнісного підходів; сприяє не тільки формуванню знань, умінь і навичок, але й розвитку педагогічних обдарувань,

творчого мислення майбутнього педагога, інтелектуалізації його особистості, спонукає до творчої самостійної пошукової діяльності. Професійно-педагогічна підготовка передбачає досягнення максимального розвиваючого ефекту, спрямованого на становлення особистості майбутнього вчителя та реалізацію його творчого потенціалу.

Основною ідеєю даної концепції є положення про те, що реалізуючі свій власний творчий потенціал у процесі навчання у ВНЗ, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати обдарування учнів. Основною ж умовою ефективності роботи з обдарованими студентами вважаємо, перш за все, високий рівень професійної та особистісної компетентності викладачів, які здатні до постійного духовного і творчого зростання, зміни самого себе, усталених стереотипів у поглядах на світ. Не останнє місце займає і бажання працювати з обдарованою особистістю, адже це справа відповідальна і далеко не легка, яка до того ж передбачає відповідну систему стимулювання як студентів, так і творчо працюючих викладачів. Крім того, потребує ґрунтовної розробки педагогічний інструментарій для організації відповідної роботи в університеті, а також підготовки студентів до навчання й виховання обдарованих учнів.

До основних функцій Центра належать: координаційна, діагностична, організаційна, моніторингова, дослідницька, методична, консультативна. Відтак структура Центру складається з дев'яти підрозділів, кожен з яких виконує певні завдання.

Аналітико-інформаційний. *Завдання:* створення позитивного інформаційного простору у контексті обдарованості студента; вивчення мотивації навчальної діяльності студентів, їх цільових установок та ціннісних орієнтацій; визначення рівня розвитку професійно-педагогічних здібностей та якостей майбутнього вчителя; розробка пріоритетних напрямів у побудові роботи центру. *Форми та методи роботи:* спостереження, анкетування, тестування, опитування, статистична обробка даних за допомогою математичних методів тощо.

Науково-дослідницької роботи студентів. *Завдання:* організація та керівництво науково-дослідною роботою студентів; координація роботи Студентського наукового товариства, студентських проблемних груп та наукових гуртків; здійснення зв'язків з факультетами, кафедрами; випуск студентських наукових праць. *Форми та методи роботи:* бесіди зі студентами, зустрічі з досвідченими науковцями, обмін досвідом, науково-практичні конференції, круглі столи, „Школа майбутнього науковця” тощо.

Професійно-педагогічної творчості. *Завдання:* формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя; стимулювання професійної спрямованості та позитивної мотивації студентів на педагогічну діяльність; здійснення навчально-методичної роботи, спрямованої на розвиток у майбутніх учителів педагогічних здібностей; розробка і впровадження комплексу методик щодо розвитку педагогічної креативності; організація педагогічної практики студентів у середніх загальноосвітніх закладах нового типу з метою ознайомлення майбутніх педагогів з творчою лабораторією

вчителів-майстрів тощо. *Форми та методи роботи:* активні методи навчання, ділові ігри, тренінги, олімпіади, конкурси педагогічної майстерності, аукціони педагогічних ідей; педагогічний театр, педагогічна практика, відвідування уроків творчо працюючих учителів тощо.

Соціально-педагогічної творчості. Завдання: створення умов для максимального розвитку соціально-педагогічних якостей майбутнього вчителя; організація діяльності волонтерського загону та „Телефону довіри”; організація діяльності студентської соціальної служби. *Форми та методи роботи:* клуб „Волонтер”, „Телефон довіри”, консультативна діяльність, тренінгові програми, соціально-психологічна підтримка студентів.

Підготовка студентів до участі у Всеукраїнських олімпіадах. Завдання: здійснення підготовки студентів до Всеукраїнських олімпіад з предмету та спеціальності; організація і проведення I (факультетського та загальноуніверситетського) туру Всеукраїнських олімпіад з предмету та спеціальності; організація і проведення II (Всеукраїнського) туру студентських олімпіад з дисциплін та спеціальностей університету (як базовий навчальний заклад); розробка технологій та методичних рекомендацій стосовно організації та проведення олімпіад, видання відповідної навчально-методичної літератури тощо.

Художньо-естетичної творчості. Завдання: створення умов для максимального розвитку художньо-естетичних здібностей та можливостей майбутнього вчителя; організація та проведення виставок творчого доробку студентів; випуск друкованого видання, в якому відобразити результати творчих пошуків студентської молоді. *Форми та методи роботи:* гуртки художньої творчості на всіх факультетах, ансамблі, вокальні колективи; команди КВК; підготовка та проведення фестивалів, конкурсів, концертів тощо.

Розвиток фізичних здібностей та збереження здоров'я. Завдання: створення умов для максимального розвитку фізичних здібностей та можливостей майбутнього вчителя; пропаганда та формування здорового способу життя студентів. *Форми та методи роботи:* спортивні секції та клуби для всіх факультетів, організація та проведення змагань, турнірів тощо.

Міжнародної та міжрегіональної співпраці. Завдання: підтримка стосунків з іншими вищими навчальними закладами України та зарубіжжя; обмін досвідом стосовно цілеспрямованої роботи з обдарованою студентською молоддю; організація, проведення та участь у студентських науково-практичних конференціях; вивчення досвіду роботи загальноосвітніх навчальних закладів різного типу тощо. *Форми та методи роботи:* організація та проведення студентських науково-практичних конференцій, тематичних читань; зустрічі із зарубіжними науковцями, педагогами тощо.

Довузівської підготовки педагогічно обдарованих школярів. Завдання: виявлення педагогічно обдарованих учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів міста та області; організація діяльності факультету майбутнього вчителя; підтримка здібної молоді та створення умов для вступу до університету тощо. *Форми та методи роботи:* лекції, семінари, бесіди,

ділові ігри, екскурсії, олімпіади, „Дні відчинених дверей”, відвідування лабораторій університету тощо.

Форми та методи роботи: поетапна діагностика здібностей студентів, статистична обробка даних за допомогою математичних методів, бесіди зі студентами, зустрічі з досвідченими науковцями, обмін досвідом, науково-практичні конференції, випуск студентських наукових видань, круглі столи, „Школа майбутнього науковця”, активні методи навчання, ділові ігри, тренінги, олімпіади, конкурси педагогічної майстерності, аукціони педагогічних ідей, педагогічний театр, педагогічна практика, відвідування уроків творчо працюючих учителів; гурткова робота, ансамблі, вокальні колективи, команди КВК, підготовка та проведення фестивалів, конкурсів, концертів; спортивні секції та клуби для всіх факультетів, організація та проведення змагань, турнірів, організація та проведення студентських науково-практичних конференцій, тематичних читань, зустрічі із учителями-майстрами, лекції, семінари, бесіди, „Дні відкритих дверей”, відвідування лабораторій університету тощо.

У **результаті діяльності Центру** обґрунтовано модель обдарованості; створено технологію розвитку педагогічної обдарованості майбутнього вчителя, апробовано технологію організації та проведення Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки; розроблено та запроваджено у навчальний процес спецкурси, спрямовані на підготовку вчителя до роботи з обдарованими дітьми; налагоджено видання наукової, методичної, популярної літератури з проблеми обдарованості на допомогу вчителю.

Результати діяльності науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю та реалізація концепції навчання обдарованих студентів у вищих закладах освіти дозволили експертам Всесвітньої ради, яка опікується обдарованими і талановитими дітьми, засвідчити високий рівень відповідної роботи і нагородити університет Міжнародним сертифікатом за роботу з обдарованими студентами (2008 р.), а автора проекту О. Антонову обрано членом експертної ради Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді".

За час існування Центру відповідно до основних напрямів реалізації Концепції навчання обдарованих студентів у ЖДУ досягнуто таких результатів:

1. Розроблено "Положення про роботу з обдарованою студентською молоддю", структуру та концепцію діяльності Науково-методичного центру роботи з обдарованою студентською молоддю.

2. Відібрано **комплекс методик** щодо визначення професійної спрямованості студентів, мотивації вибору професії, ефективності побудови навчального процесу та форм і методів навчання стосовно розвитку здібностей і схильностей студентів; здійснено діагностику розвитку здібностей та професійного спрямування серед студентів та діагностику домінуючих здібностей у першокурсників університету. З метою стимулювання студентської молоді до науково-дослідницької роботи, Центром здійснюється вивчення досвіду провідних кафедр університету з даної проблеми. Створено

банк даних щодо здібностей та обдарувань студентів: результати шкільної успішності, показники тестування на домінуючі здібності, участь у студентському житті, науково-дослідницькій роботі, участь в олімпіадах, творчі доробки тощо.

3. Активно впроваджуються у навчальний процес **інноваційні форми та методи** організації навчальної діяльності студентів, пов'язані із професійно-педагогічним творчим розвитком майбутніх учителів (ділові ігри, мікрОВикладання, моделювання виховних проєктів, аукціони педагогічних ідей, кіно уроки, відео уроки, кейс-стаді, проєктні технології тощо); лекції та практичні заняття із застосуванням мультимедійного обладнання, демонстрацією відео кейсів із подальшим їх обговоренням, постановка проблемних запитань, відповіді на які студенти знаходять, аналізуючи відео матеріали тощо.

4. Для підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів розроблено та запроваджено **спеціальні курси** „Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з обдарованими дітьми”, "Робота вчителя з обдарованими дітьми", "Специфіка роботи соціального педагога з обдарованими учнями".

5. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 400 від 24.05.06 здійснювалася консультативна допомога у проведенні дослідно-експериментальної роботи за темою „Вплив інтегративно-діяльнісного підходу на розвиток інтелектуальних здібностей учнів” за науково-педагогічним проєктом „РОСТОК” на базі Бердичівської міської гуманітарної гімназії № 2 Житомирської області. Плідна багаторічна співпраця здійснюється Житомирським обласним педагогічним ліцеєм, випускники якого поповнюють контингент обдарованих студентів, а його директор Л. Корінна очолює відділ Центру "Довузівська підготовка педагогічно обдарованих школярів".

6. Створюється мережа навчальних закладів для апробації та запровадження сучасних методик виявлення, навчання та виховання обдарованої молоді. Так, з ініціативи О.А. Дубасенюк (на той час проректора з наукової роботи ЖДУ) у 2004 році створено Навчально-науково-виробничий комплекс "Полісся", до складу якого входять 20 кращих середніх навчальних закладів Житомира та Житомирської області, одним із завдань якого є спільне проведення науково-дослідних робіт, зокрема з проблеми обдарованості, апробація та використання результатів наукових досліджень, розробка навчально-методичного забезпечення. З 2011-2012 навчального року розпочато створення електронного **Банку даних** обдарованих дітей навчально-науково-виробничого комплексу "Полісся".

7. На базі університету щорічно проводиться **обласна сесія МАН**. Викладачі університету постійно виступають в якості керівників учнівських наукових робіт у межах Малої Академії Наук. У 2004 році доцентами кафедри педагогіки Н. Сидорчук та О. Антоною за сприяння керівництва ЦНТТУМ підготовлено та видано методичні рекомендації „Мала академія наук як форма організації наукової діяльності учнів”.

8. Обдарована молодь залучається до науково-дослідницької, експериментальної, творчої діяльності. **Оновлено роботу Студентського наукового товариства:** на кожному факультеті університету створено його осередок, який працює згідно розробленого факультетом плану. Студенти активно залучаються до дослідницької роботи у проблемних групах та наукових гуртках (інформація про наукові гуртки та проблемні групи зібрана як у Центрі, так і в СНТ), систематично проводяться зустрічі майбутніх учителів з провідними науковцями університету, керівниками наукових шкіл, іншими студентами-долідниками. Проводяться міжвузівські конференції щодо узгодження і координації спільних досліджень студентами ЖДУ та інших вишів Житомира. Зокрема на засіданнях НСТ з цікавими доповідями виступали керівники науково-методичних лабораторій та наукових шкіл (професори О. Дубасенюк, А. Стадниченко, А. Сингаївська, Л. Калініна, В. Мойсієнко), а також студенти, які перебували на навчанні у провідних ВНЗ США, Англії, Німеччини, брали участь у міжнародних студентських конференціях за кордоном (Польща, Литва, Білорусь).

У 2006-2007 навчальному році з ініціативи Центру запроваджено загальноуніверситетський конкурс студентських наукових робіт, серед завдань якого виявлення обдарованої студентської молоді; стимулювання творчого самовдосконалення студентів; підвищення інтересу до поглибленого вивчення природничо-математичних, історико-філологічних та психолого-педагогічних дисциплін; розвиток навичок науково-дослідницької роботи; пропаганда наукових досягнень та інноваційних технологій.

9. Центром систематично проводяться **виставки студентської наукової творчості**, яку мають можливість відвідати практично всі студенти університету, а також учні – учасники МАН. У приміщенні Центру працює постійно діюча виставка творчих робіт студентів і викладачів.

Щорічно виходять **збірники студентських наукових праць**, зокрема з 2004 року на факультеті іноземних мов (професор Л. Калініна) разом з кафедрою педагогіки (професор О. Антонова) започатковано видання збірника студентських та аспірантських праць "Формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами інноваційних освітніх технологій" (видано сім випусків, один з них за матеріалами Всеукраїнської студентської конференції). Традиційними стали збірники наукових робіт студентів фізико-математичного факультету (доцент В. Єремєєва), навчально-наукового інституту педагогіки (доцент Н. Сидорчук), магістрантів (професор С. Вітвицька, доцент Н.М. Мирончук) та інші.

Відділом підготовки студентів до участі у Всеукраїнських олімпіадах проводяться щорічно факультетські та загальноуніверситетський тури Всеукраїнської студентської олімпіади, в якій беруть участь студенти різних факультетів.

З квітня 2005 року щороку Житомирський державний університет виступає базовим закладом для проведення творчого конкурсу серед старшокласників „**Педагогічна діяльність – моє покликання**”, в якому беруть участь учні 11 класів Житомирської, Вінницької та Хмельницької

областей. Переможницею першого конкурсу стала лідер регіонального туру учениця гуманітарної гімназії № 23 м. Житомира (нині студентка інституту іноземної філології нашого університету) Музика Ірина. За матеріалами конкурсу за сприяння Житомирського інституту післядипломної педагогічної освіти видруковано *збірку учнівських творчих робіт „Вчитель – моє покликання”*.

Традиційно на факультетах відбуваються *заходи за методикою КТС* "Свято квітів", виставка-ярмарок "Своїми руками", конкурс-мандрівка „Україну дитинства”, загальноуніверситетські виставки студентської художньої творчості.

Відділом розвитку фізичних здібностей та збереження здоров'я створюються умови для розвитку фізичних здібностей та можливостей майбутнього вчителя. Серед студентів університету проводиться *пропаганда здорового способу життя*.

Літературно обдаровані студенти мають можливість реалізувати свій потенціал у роботі Студентського інформаційного центру, основними напрямками роботи якого є підготовка та випуск газети "Універсум" (яка визнана однією із найкращих студентських газет України) та програм "Студентського радіо" за такими напрямками – музичний, проблемний, пізнавальний, культурологічний, інформаційна служба новин. Загальний ефірний час Студентського радіо у навчальному році складає у середньому 4650 хвилин.

На базі університету при кафедрі соціальної педагогіки та педагогічної майстерності спільно з Житомирським обласним центром Соціальних служб для молоді працює студентська соціальна служба для молоді, волонтерський загін якої нараховує понад 300 осіб.

10. Відбувається популяризація здобутків обдарованої молоді, поширення досвіду роботи педагогічних та науково-педагогічних працівників. Активно співпрацюємо із Житомирським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти: районні методичні семінари вчителів, директорів шкіл, заступників директорів шкіл з проблем навчання і виховання обдарованих учнів, організації науково-дослідної роботи учнів учасників МАН, вчителів-дослідників тощо. У Центрі зібрано необхідні матеріали для вчителів, які можуть допомогти їм в організації роботи з обдарованими учнями.

З вересня 2007 року здійснюється співпраця із Всеукраїнською молодіжною громадською організацією „Союз обдарованої молоді”. Зокрема, в університеті створено осередок спілки (координатор – аспірант кафедри педагогіки Д. Ліфференко). Студенти беруть участь в акціях, що запроваджує спілка,

Директор Центру О. Антонова брала активну участь у підготовці видань "Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України" та "Біла книга молодіжної політики: підтримка обдарованої молоді", що

надруковані з ініціативи "Союзу обдарованої молоді", в яких відзначається й досвід ЖДУ у роботі з обдарованою молоддю.

У 2008 році Житомирський державний університет отримав **Міжнародний сертифікат** від Всесвітньої Ради для Обдарованих і Талановитих дітей за високий рівень організації роботи з обдарованою студентською молоддю.

Проект діяльності Центру було подано на конкурс у межах X ювілейної виставки „Сучасна освіта в Україні – 2007” у номінації “Упровадження нових форм організації навчально-виховного процесу” – „Система роботи з обдарованою молоддю”. Разом з іншими проектами він отримав схвалення (Золота медаль у даній номінації).

Плідно співпрацюємо з **Інститутом обдарованої дитини АПН України**: беремо участь в конференціях, проводимо спільні заходи, обмінюємося досвідом тощо.

В останнє десятиріччя у межах Житомирської науково-педагогічної школи активно розвивається напрям досліджень, спрямований на вивчення сутності обдарованості, особливостей її прояву на різних вікових етапах, створення науково-педагогічного супроводу обдарованої особистості, а також підготовку майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями. Очолює цей напрям доктор педагогічних наук, професор Антонова Олена Євгеніївна.

Представниками цього напрямку, перш за все, вивчено та проаналізовано **досвід роботи з обдарованими дітьми** загальноосвітніх закладів міста Житомира та Житомирської області, зокрема гуманітарних гімназій №№ 1, 3, 23 (м. Житомир), Житомирського обласного педагогічного ліцею, Новоград-Волинського НВО „Гімназія ім. Лесі Українки – дошкільний навчальний заклад”, Новоград-Волинського колегіуму, ЗОШ № 5 та № 27 (м. Житомир), Новогуйвінської та Озерненської гімназій (Житомирський район) та інших. До цієї роботи залучалися студенти, магістранти, аспіранти та докторанти. За матеріалами дослідження підготовлено ряд студентських наукових робіт, зокрема "Система роботи вчителя-вихователя з обдарованою дитиною" – Бобракова Тетяна (студентка Навчально-наукового інституту іноземної філології, 2005), "Особливості навчання інтелектуально обдарованих старшокласників (досвід роботи шкіл м. Житомира)" – Борисов В'ячеслав (студент Навчально-наукового інституту іноземної філології, 2006), "Технологія підготовки майбутнього вчителя до педагогічної творчості" – Ревчук Тетяна (студентка Навчально-наукового інституту іноземної філології, 2006), "Особливості навчання інтелектуально обдарованих учнів основної школи" – Кічігіна Злата (студентка історичного факультету, 2008), "Психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до творчої самореалізації у професійній діяльності" – Михальчук Яна (студентка Навчально-наукового інституту іноземної філології, 2008), "Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до навчання розумово обдарованих учнів" – Ярошук Марина (магістрант навчально-наукового інституту педагогіки, 2007), "Соціально-педагогічний супровід обдарованих

учнів в умовах загальноосвітньої школи" – Безпалюк Світлана (магістрант соціально-психологічного факультету, 2008), "Особливості педагогічної взаємодії вчителя початкової школи з інтелектуально обдарованими учнями" – Качинець Анжела (магістрант навчально-наукового інституту педагогіки, 2010), "Дидактичні засади навчання обдарованих учнів у школах Великобританії" – Мікова Наталія (магістрант навчально-наукового інституту педагогіки, 2011), . Ці роботи були представлені для участі у II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади з педагогіки у 2004 та 2005 рр., де отримали схвалення.

Активно працюють у цьому напрямі докторанти, аспіранти і здобувачі, зокрема у 2009 році захищено кандидатську дисертацію "Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів" (Ю. Клименюк). Триває робота над докторським дисертаційним дослідженням "Теоретичні та методичні засади розвитку загальної обдарованості старшокласників" (А. Вірковський). Продовжують працювати над кандидатськими дослідженнями аспіранти Д. Ліфференко "Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до роботи з обдарованими старшокласниками у поза навчальній діяльності", С. Шевчук "Підготовка вчителя біології до розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників у позашкільних закладах екологічного спрямування", О. Ващук "Формування готовності вчителя біології до розвитку академічної обдарованості старшокласників на засадах інтегративного підходу", О. Стадник "Підготовка вчителя біології до розвитку дослідницьких здібностей учнів основної школи у позашкільних закладах екологічного спрямування", Т. Рубан-Щуковская "Формування професійно значущих якостей у студентів медичних коледжів засобами артпедагогіки" та інші.

За останні роки у ЖДУ видано ряд монографічних досліджень, наукових збірників, методичних рекомендацій щодо проблеми навчання обдарованих дітей та молоді: "Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу (монографія", О. Антонова, 2005); "Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів" (монографія, О. Антонова, 2007); "Обдарованість, творчість, здібності: теорія, методика, результати досліджень (монографія, за ред. В. Моляко, О. Музики, 2006); "Підготовка майбутнього вчителя до розвитку інтелектуальної обдарованості учнів початкової школи" (монографія, О. Антонова, Ю. Клименюк, 2011), "Впровадження в освітніх закладах Житомирщини програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості "Три кроки" (О. Музика, 2008) та інші.

Проведено низку науково-практичних конференцій, присвячених питанням розвитку обдарованості учнівської та студентської молоді: Всеукраїнські науково-практичні конференції „Тенденції розвитку професійно-педагогічної освіти в Україні і за кордоном” (2006), Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді (2008), "Системний підхід у роботі з обдарованою молоддю" (2010), "Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді" (2011), регіональна науково-практична студентсько-аспірантська конференція „Обдарована

особистість: сутність, проблеми, технології розвитку” (2006), а також всеукраїнський круглий стіл "Світоглядні та методологічні принципи креативності в освітній системі сьогодення" (2012).

За результатами конференцій видано збірники наукових праць "Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку", "Актуальні проблеми розвитку обдарованості учнівської та студентської молоді", "Обдарована студентська молодь: здобутки, пошуки, перспективи" та інші. Результатом круглого столу "Світоглядні та методологічні принципи креативності в освітній системі сьогодення" стала монографія "Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі".

На основі узагальнення результатів досліджень, здійснюваних у ЖДУ впродовж 1999-2012 років, нами визначено найбільш перспективні та нагальні проблеми навчання і виховання обдарованої молоді в Україні, зокрема такі:

1. *Створення в Україні цілісної загальнодержавної системи роботи з обдарованими учнями і студентами.* Для цього має бути розроблене належне правове, фінансове, організаційне, науково-методичне забезпечення. Ставлення держави до проблеми виявлення і підтримки талановитої молоді відіграє визначну роль у питаннях виховання обдарованих дітей. Ще К. Гельвецій у своїх роздумах щодо природи геніальності і таланту зазначав, що „основне завдання виховання полягає в необхідності створення людини, здатної прославитися в науках і мистецтвах. Довершеність же цього питання залежить від мудрості законодавця. Якщо він позбавить вихователів забобонної поваги до старих звичаїв, надасть простір їх генію, зацікавить їх надією на нагороду вдосконалювати методи виховання, стимулює змагання, тоді, без сумніву, наставники, окрилені цією надією, які мають навички в поводженні зі своїми учнями, дадуть цій і без того розвинутій стороні виховання всю довершеність, на яку вона лише здатна. Добре чи погане виховання – майже цілком справа законів”¹⁸. Вважаємо, що ці думки стосовно великого значення держави у підтримці виховання обдарованих дітей не втратили своєї актуальності й сьогодні.

2. *Посилення уваги до міжвідомчої взаємодії,* а також ролі держави в цілому, при вирішенні проблем навчання і виховання обдарованих дітей та молоді. Залучати до виявлення та виховання обдарованих дітей та молоді дошкільні, загальноосвітні та вищі освітні заклади різних рівнів акредитації, місцеві органи влади, місцеві, районні та обласні управління освіти, громадські об'єднання та партійні структури тощо. Консолідувати зусилля центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, установ та організацій у роботі з обдарованою молоддю. Розширювати мережу навчальних закладів для апробації та запровадження сучасних методик виявлення, навчання та виховання обдарованої молоді: забезпечення ефективної діяльності загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів з метою створення умов для розвитку особистості та вироблення в неї самобутніх професійних якостей; залучення обдарованої

¹⁸Гельвецій К.А. О человеке, его умственных способностях и его воспитании // Соч.: В 2 т. – Т. 2. – М., 1974. – С. 24-27.

молоді до науково-дослідницької, експериментальної, творчої діяльності із створенням навчальних закладів, гуртків, зокрема філій Малої академії наук, що працюють з обдарованою молоддю;

3. *Популяризація кращого досвіду педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників і тренерів-викладачів, висвітлення у засобах масової інформації досягнень обдарованої молоді в різних сферах діяльності.* У цьому контексті вважається надзвичайно актуальною ініціатива Всеукраїнської молодіжної спілки "Союз обдарованої молоді" щодо видання фундаментальної праці "Обдарована молодь України: проблеми та історії успіху", яка спрямована на популяризацію досліджуваного питання, привернення уваги держави і державних діячів до проблеми навчання і виховання обдарованої молоді, яка справедливо оцінюється авторами як майбутнє Української держави.

4. *Інтенсифікація наукових пошуків у розробці проблеми обдарованості.* Реалізацію цього напрямку роботи вбачаємо актуальною у кількох напрямках. Перш за все, це здійснення ґрунтовних теоретичних міжнаукових досліджень щодо виявлення природи феномену обдарованості, в яких мають брати участь не лише психологи і педагоги, а й генетики, фізіологи, психіатри, представники інших наук, що досліджують цю проблему. Другий важливий напрям діяльності концентрується навколо розробки ефективних форм, методів, засобів роботи з обдарованими дітьми та молоддю у межах масової загальноосвітньої школи. Нові можливості індивідуалізації навчання і виховання обдарованих дітей відкривають інтеграція шкіл з системою додаткової освіти, активне використання дистанційного навчання за допомогою сучасних інформаційних технологій, організація тьюторської підтримки, включення учнів у проектно-дослідницьку діяльність, використання групових форм навчання і навчання за індивідуальним планом тощо.

5. *Узагальнення, науково-методичне обґрунтування і популяризація педагогічної практики і досвіду виховання і освіти обдарованих дітей та молоді.* Проведення Всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференцій, семінарів, засідань за круглим столом з проблем обдарованості, до яких залучати науковців та вчителів-практиків, і на яких всебічно обговорювати питання виявлення, підтримки та розвитку обдарованої особистості. Видавати відповідні збірники по результатах конференцій. Запрошувати на ці конференції представників владних структур, залучати спонсорів і меценатів, представників громадських об'єднань тощо. Організувати цільове асигнування щодо забезпечення роботи з обдарованою молоддю.

6. *Створення умов для проведення всеукраїнських олімпіад, конкурсів, конкурсів-захистів, турнірів, фестивалів і забезпечення участі команд обдарованої молоді в міжнародних інтелектуальних і творчих змаганнях.* Актуальним питанням залишається створення та удосконалення існуючих дитячих та молодіжних навчально-пізнавальних теле- та радіопрограм. При цьому вважаємо за необхідне звернути увагу на об'єктивність оцінювання

компетентним журі творчих та наукових доробок й відповідей дітей, оскільки нерідко творчі конкурси перетворюються не на змагання інтелекту й творчості, а на аукціон фінансових можливостей батьків учасників.

7. *Поглиблення міжнародного співробітництва у сфері питань роботи з обдарованою молоддю, налагодження зв'язків з міжнародними організаціями та установами, робота яких спрямована на виявлення, навчання, розвиток і підтримку обдарованої молоді.*

8. *Розробка організаційних, методичних основ забезпечення діяльності з розвитку і підтримки обдарованої молоді в реалізації цільових програм.*

9. *Проектування статистичних і моніторингових, інформаційно-аналітичних матеріалів щодо забезпечення системи розвитку і підтримки обдарованої молоді.*

10. *Публікація науково-методичних та інших інформаційних матеріалів про результати функціонування освітніх систем роботи з обдарованими учнями.*

11. *Створення сучасної матеріально-технічної бази навчальних закладів для обдарованої молоді.*

12. *Удосконалення системи підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з обдарованими дітьми дошкільного, шкільного, студентського віку у різних типах навчальних закладів. Вважаємо за необхідне включення до навчальних планів вищих навчальних педагогічних закладів обов'язкового курсу з питань методики та організації роботи з обдарованою молоддю, специфіки роботи вчителя-вихователя, соціального педагога та практичного психолога з обдарованими учнями. Для цього у педагогічних ВНЗ мають бути розроблені відповідні навчальні програми, методичні посібники та підручники, підготовлений контингент викладачів, здатних працювати як з обдарованими дітьми, так і з обдарованими студентами.*

13. *Поглиблювати дослідження проблеми визначення ступеня професійної придатності особистості до педагогічної діяльності (як і до інших видів діяльності, якими прагнуть оволодіти у майбутньому старшокласники). Цей аспект проблеми має розв'язуватися вже на рівні загальноосвітнього навчального закладу. Пізніше цей показник повинен враховуватися приймальними комісіями педагогічних навчальних закладів. Спеціальна система професійного відбору серед абітурієнтів (тестові випробовування, співбесіди щодо майбутньої професійної діяльності тощо) дозволить цим комісіям (разом з відповідною інформацією про випускника по лінії школи) відібрати найбільш придатних до праці вчителя у майбутньому.*

Виявлення рівня професійної придатності (педагогічної обдарованості) особистості до педагогічної діяльності розпочинається вже в університеті з тим контингентом, який вже зарахований на навчання. Відсутність цього попереднього (до вищого навчального закладу – на рівні школи і приймальної комісії) відбору об'єктивно призводить до наявності у студентській аудиторії значної кількості осіб, які вже ставши студентами (а пізніше на своєму

робочому місці як дипломовані спеціалісти) будуть професійно безпорадними і ймовірно ніколи не піднімуться до рівня вчителя-майстра.

За такого підходу питома вага педагогічно обдарованої молоді в університетських аудиторія значно зростає, оскільки "відсіюються" ті, кому необхідно готувати себе до роботи в інших галузях. З іншого боку – зростає коефіцієнт корисної дії самого педагогічного університету у підготовці педагогічних кадрів.

Вважаємо, що перспективними можуть стати дослідження, в яких було б переглянуто саму схему роботи (виявлення) педагогічно обдарованої молоді (спочатку вияв такої молоді на рівні школи, рекомендація педагогічної ради, що враховуються приймальними комісіями ВПНЗ), а потім уже забезпечення необхідної роботи зі студентами, серед яких немає (повністю чи частково) непридатних до майбутньої вчительської праці.

Зазначимо, що перенесення акценту на рівень загальноосвітнього навчального закладу та приймальних комісій у педагогічних ВНЗ вимагає тісніших організаційно-методичних зв'язків педагогічного університету з відділами освіти та дирекціями шкіл, нового змісту діяльності самої приймальної комісії. Однак альтернативи такому підходу, на наш погляд, немає, оскільки сучасна школа страждає від значної кількості випадкових людей, які лише "виконують роль" вчителя.